

Voor Johanna zette Ferdinand zijn pantser af

Het idee van Elly Kamp om een dubbelbiografie over schrijver Ferdinand Bordewijk en zijn vrouw Johanna Roepman te schrijven viel bij de erven Bordewijk in goede aarde. Kamp kreeg inzage in de brieven die Ferdinand aan ‘Mijn Lieveke’ schreef. Ze ontdekte de kwetsbare binnenkant van Bordewijk.

De mens F. Bordewijk (1884-1965) is geen gemakkelijk onderwerp voor een biograaf. De auteur van de bekende romans *Bint* (1934, over onderwijs gebaseerd op orde, tucht en gezag) en *Karakter* (1938, over een vader-zoonverhouding) was een gesloten man. Bordewijk beschouwde zichzelf in de eerste plaats als advocaat; schrijven was hooguit een liefhebberij. Als hij al over zijn literaire werk sprak (hij liet zich betalen voor interviews!), had hij het op een afstandelijke manier over ‘de schrijver Bordewijk’. Zelfs zijn eigen kinderen vonden dat merkwaardig: ‘Je lijkt de koningin wel’, liet dochter Nick zich ontvallen.

De eerste Bordewijk-biograaf, Reinold Vugs, haalde in 1995 veel informatie boven water, maar slaagde er nauwelijks in de man achter de schrijver te tonen. Neerlandica Elly Kamp gooit het over een andere boeg: ze ontdekte dat Bordewijks echtgenote, componiste Johanna Roepman (1892-1971) zelf ook een interessante vrouw was en dat een biograaf deze twee door het huwelijk verbonden levens ook samen kon portretteren. Zo belicht Kamp deze twee uiteenlopende karakters van verschillende kanten.

Ferdinand en Johanna trouwden op 1 augustus 1914. Vanwege het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog moesten ze hun geplande huwelijksreis inkorten. Het echtpaar kreeg twee kinderen. Ferdinand begon aan een carrière als advocaat en Johanna bleef thuis. Zowel Ferdinand als Johanna had echter niet genoeg aan dit burgerlijke bestaan en ze leefden zich beiden uit op het artistieke vlak. Ferdinand schreef verhalen, Johanna ontdekte haar talent voor het componeren. Haar bekendste werk is ‘Sonate 1943 voor piano solo’.

moeilijke beginjaren

De naam Bordewijk mag inmiddels verankerd zijn in de Nederlandse literaire canon, het duurde lang voordat dat zover was. Decennialang schaaftte Bordewijk aan verhalen, nouvelles en gedichten, maar de kritieken bleven matig en de verkoop viel tegen. Dat gold in nog sterkere mate voor Johanna’s muziek. Als componerende vrouw werd ze bij voorbaat minder serieus genomen. In deze moeilijke beginjaren hadden de twee creatieve, overgevoelige zielen vooral veel steun aan elkaar.

De periode 1940-1945 was ingrijpend voor het gezin Bordewijk; ze raakten hun bezittingen kwijt tijdens het bombardement op Bezuidenhout. Ferdinand en Johanna weigerden lid te worden van de Kultuurkamer. Na de oorlog namen ze zitting in Eeraden: niet-juridische tribunalen die beroepsverboden uitspraken naar aanleiding van het gedrag van kunstenaars in de oorlogsjaren. Johanna hield hier de rest van haar leven last van, omdat vooraanstaande Nederlandse musici haar kwalijk namen dat ze anderen de maat had genomen.

Kamp besteedt niet alleen aandacht aan Bordewijks oeuvre, maar ook aan de ontvangst ervan. Het zat Bordewijk dwars dat zijn werk telkens werd vergeleken met de surrealistische

verhalen van Edgar Allan Poe. Toch trok hij zich de kritiek aan en vond hij na jaren ploeteren zijn eigen, ‘zakelijke’ schrijfstem. De eerste die de kwaliteit daarvan inzag was Simon Vestdijk, die als criticus wel vaker voor de troepen uitliep. Het totalitaire schoolsysteem zoals Bordewijk beschreef in Bint, wierp bij sommige lezers de vraag op of de schrijver fascistische sympathieën had. Bordewijk, die het Montessorionderwijs verafschuwde, geloofde weliswaar in een spartaans schoolsysteem, maar het is ook veelzeggend dat het in Bint beschreven systeem uiteindelijk faalt. Bordewijk probeerde politiek en kunst zo veel mogelijk te scheiden.

kwetsbare binnenkant

Kamps idee een dubbelbiografie te schrijven viel bij de erven Bordewijk in goede aarde. Ze kreeg inzage in de brieven die Ferdinand aan ‘Mijn Lieveke’ schreef en ontdekte op die manier Bordewijks kwetsbare binnenkant. Deze aanpak heeft gewerkt waar het het leven dat gericht was op de kunst betreft. Over de gedragingen van Bordewijk op kantoor (toch zijn corebusiness) komen we niet veel te weten.

Het is begrijpelijk dat Kamp ook gebruikmaakte van de romans die Bordewijk schreef. Die bevatten voldoende aanwijzingen om aan te nemen dat Bordewijk autobiografische gegevens verwerkte in zijn werk. Bordewijk zei in interviews dat wie hem echt wilde leren kennen, zijn boeken moest gaan lezen. De schrijver beweerde niet geïnteresseerd te zijn in kunstenaarsbiografieën, wat later door Johanna werd ontkend. Voor een volledig beeld van Bordewijk, die zich voortdurend afschermde, is haar visie verhelderend. Johanna was de enige persoon bij wie Ferdinand zijn pantser uit durfde te trekken.

De opzet van deze dubbelbiografie is geslaagd, al had de uitwerking ervan sterker gekund. Dat blijkt al aan het begin. Ferdinand en Johanna opent niet met een schilderachtige beschrijving van het Nederland aan het eind van de negentiende eeuw, maar Kamp somt op de eerste bladzijden slechts een reeks droge feiten op. Het effect hiervan is dat je pas na enkele hoofdstukken werkelijk interesse begint te krijgen in deze twee levens. Kamp formuleert nogal omzichtig, vermoedelijk uit angst iets te beweren wat niet te bewijzen is. Ze blijft lang op veilige keuvelpaadjes lopen en herhaalt bepaalde feiten tot in den treure.

Toch zijn er genoeg smeuge verhalen over de Bordewijks te vertellen. Johanna, die inmiddels in Groningen vanaf het podium is toegejuicht voor haar composities, begint als ze ouder wordt last van hinderlijke wanen te krijgen. Ferdinand gaat hier (tegenover de buitenwereld) in mee, alsof hij tegen beter weten in duidelijk wil maken dat zijn vrouw heus niet gek is. Dat is een mooi gebaar van eeuwige solidariteit met zijn echtgenote. Als eerbetoon aan Johanna kregen alle vrouwelijke personages in Bordewijks werk een naam die eindigt op een a. Meer van die ontroerende verhalen hadden niet misstaan in deze biografie van een liefde. ■

Ferdinand en Johanna. Dubbelbiografie van schrijver F. Bordewijk en componiste J. Bordewijk-Roepman

Elly Kamp. Uitg. Bas Lubberhuizen, Amsterdam 2017. 477 blz. € 34,99

+ mooie invalshoek

- te voorzichtig geformuleerd